

Organen te koop

De behoefte aan organen voor transplantatie is zó groot dat patiënten hun toevlucht zoeken tot internet, ook in Nederland. Met alle risico's van dien, zoals uitbuiting van donoren. Pak de wachtlijsten aan, bepleit mensenhandel-rapporteur Corinne Dettmeijer, door vrijwillige donatie te belonen. 'Een vergoeding moet mogelijk zijn.'

TEKST: EVERT NIEUWENHUIS

Het viertal zag er verdacht uit, vond de marechaussee op Schiphol. Een Pakistaanse man en drie jonge jongens meldten zich na de landing van hun vlucht bij de paspoortcontrole. Merkwaardig, moet de beambte gedacht hebben, meestal is er een moeder bij. En dat drie zoons ongeveer even oud zijn, zie je ook niet vaak. Hij bekeek de paspoorten van de jongens nog eens goed: ze waren vervalst.

De jongens bleken het slachtoffer te zijn van orgaanhandel. De Pakistaanse man was chirurg, gespecialiseerd in niertransplantaties. De drie minderjarige jongens waren Afghaans en kwamen uit een vluchtelingenkamp in Pakistan. Ze hadden alle medische tests ondergaan die nodig zijn voor transplantatie. Waarschijnlijk had hun familie hun nieren verkocht aan Britse nierpatiënten en waren ze op weg naar Groot-Brittannië voor de transplantatie.

Dit voorval – beschreven in een onderzoeksrapport uit 2014 van de Nederlands politie – deed zich tien jaar geleden voor. Orgaanhandel is sindsdien alleen maar toegenomen, zeggen diverse onderzoekers, onder wie enkele van de Raad van Europa. Harde cijfers over de mondiale omvang en toename van orgaanhandel zijn er echter niet. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) schatte in 2005 – recentere cijfers zijn niet voorhanden – dat bij 5 tot 10 procent van alle niertransplantaties betaald is voor de nier. Dat zou neerkomen op maximaal 6.800 gevallen per jaar.

Uit het gebruik van internet, hét medium waarmee patiënten donoren zoeken, valt wel iets op te maken over de toename van orgaanhandel. Zo wordt volgens Google Trends de zoekterm 'kidney Facebook' drie keer vaker ingetikt dan zeven jaar geleden, gecorrigeerd voor de groei van het hele internetverkeer, en 'sell kidney' twee keer

vaker, met name in India, de VS en Groot-Brittannië. Google omschrijft deze zoekopdrachten als 'snelle stijger'.

Uit onderzoek van Journalism, een Nederlands onderzoekscollectief en crowdfundingplatform, blijkt dat het eenvoudig is om via Facebook een nier te kopen van iemand uit Afrika, Zuidoost-Azië of Zuid-Amerika (zie kader). Intussen geven politie en overheid het onderwerp 'niet de aandacht die de

slachtoffers van orgaanhandel verdienen', zegt Nationaal Rapporteur Mensenhandel Corinne Dettmeijer.

Nier aangeboden

De koop of verkoop van een orgaan is wereldwijd verboden, ook als beide partijen er volledig en vrijwillig mee instemmen. Alleen in Iran is handel in organen toegestaan, mits het onder overheidstoezicht gebeurt en

tussen Iraniërs onderling; Iraanse organen mogen dus niet aan buitenlanders worden verkocht. Een nier levert de donor ongeveer duizend euro op plus een jaar gratis ziektekostenverzekering.

Recente, betrouwbare schattingen zijn niet voorhanden, maar de laatste jaren is dankzij journalistiek, wetenschappelijk en justitieel onderzoek wel een beter beeld ontstaan van orgaanhandel. Zo worden nieren het meest

verhandeld – met slechts één nier valt immers goed te leven – en leven de meeste betaalde donoren in India, Pakistan en China. Hun organen worden verkocht aan patiënten in rijke landen, maar waarschijnlijk het meest binnen hun eigen land of regio.

Bemiddelaars rekruteren de donoren via internet, krantenadvertenties of gewoon op straat of in het café. Meestal is de donor een jonge man met financiële problemen en niet

Zo koop je een nier via Facebook

Is het moeilijk om via internet een nier te kopen? Allerm minst, constateert Jules van Hal van het onderzoekscollectief Yournalism. Namens de gefingeerde persoon 'Bart Peeters' stuurde hij honderd e-mails aan verkopers die op Facebook hun nieren aanboden, meestal in posts op andermans Facebook-pagina. Tien van hen bleken bereid voor geld een nier af te staan. Met hen werd gemaild en geskyped. Onder de aanbieders zat een Ugandese student die geld voor zijn studie zocht. Hij werkte met een bemiddelaar in India die het ziekenhuis en artsen regelde. Pas in India zou 'Bart Peeters' hebben moeten betalen.

Een Indiër uit Tamil Nadu kon voor 43 duizend euro een nier voor 'Bart Peeters' regelen van 'een sportieve 34-jarige man, niet rokend, niet drinkend'. Deze handelaar leek behoorlijk serieus: zijn concrete aanbod deed hij pas nadat hij alle medische gegevens had ontvangen en ook hij hoefde geen aanbetaling.

Het meest professioneel was een bemiddelaar uit Sri Lanka. Voor 100 duizend euro kon hij een 'all inclusive' niertransplantatie regelen. De operatie zou plaats hebben in het Western Hospital in de Sri Lankaanse hoofdstad Colombo, gespecialiseerd in niertransplantaties en dialyse. Dit ziekenhuis raakte vorig jaar in opspraak vanwege illegale niertransplantaties. Zeker 21 nieren zouden zijn verhandeld, enkele donoren zouden ziek zijn geworden en een Indiase jongen overleed. De Sri Lankese overheid onderzoekt momenteel de zaak. De bemiddelaar vertelde hier uiteraard niets over. Jules van Hal zocht ook naar mogelijkheden op het zogeheten darknet - de besloten achterafstraitjes van internet waar de georganiseerde misdaad floreert en je met speciale software anoniem kunt rondstruinen - en op openbare sites als www.ineedakidneynow.org, een soort marktplaats voor nieren. Dit leverde geen serieuze reacties op, wel veel fakemails van oplichters uit Nigeria en Oost-Europa die geld vroegen voor registratie in donorregisters die helemaal niet bestaan.

ouder dan 35; na die leeftijd daalt de prijs van een nier aanzienlijk. In West-Europa kost een niertransplantatie tussen de 100- en 200 duizend euro. De donor ontvangt - grosso modo - voor zijn nier tussen de duizend (in India) en 20 duizend euro (Turkije; zie kader).

Orgaantoerisme

De laatste jaren zijn enkele grote zaken aan het licht gekomen. Volgens diverse media worden vluchtelingen uit Eritrea door hun smokkelaars gedwongen hun vlucht met een nier te betalen. In het Nepalese dorp Hokse, niet ver van de grens met India, zou bijna elke volwassene een nier hebben verkocht, zo schreef *Time Magazine* vorig jaar. En *The New York Times* onthulde een omvangrijk schandaal in Costa Rica, waarbij met name Amerikanen en Israëliërs zich schuldig maakten aan illegaal orgaantoerisme.

Sommige schandalen hebben tot rechtszaken en veroordelingen geleid. In Zuid-Afrika

Alleen in Iran is orgaanhandel toegestaan, mits onder overheidstoezicht en tussen Iraniers onderling

werden in 2010 zes mensen - onder wie een arts - veroordeeld voor ruim honderd illegale transplantaties van verhandelde nieren. Patiënten uit voornamelijk Israël werden naar Zuid-Afrikaanse ziekenhuizen gevlogen, evenals donoren uit Brazilië en Roemenië - onder wie ook minderjarigen. Patiënten betaalden 107 duizend euro voor een nier, operatie, reis en verblijf; donoren ontvingen tussen de 2.700 en 5.350 euro voor hun orgaan.

In Kosovo vonden in 2008 ten minste 24 illegale niertransplantaties plaats, waarvoor patiënten ongeveer 90 duizend euro betaalden. De donoren - voornamelijk uit Turkije en Oekraïne - werden slecht geïnformeerd over de risico's van de transplantatie en zijn vier of vijf dagen na de operatie al naar huis gestuurd, zonder nazorg, medicijnen of medische documenten. Van de 27 duizend euro die hun was beloofd, kregen ze vaak een veel kleiner deel of helemaal niets. Na afloop benaderde de bemiddelaar een groot aantal van hen met de boodschap dat ze de rest van het toegezegde geld pas kregen als ze nieuwe donoren zouden aandragen.

Rechts: Pavle Mircov uit Servië verkocht zijn nier nadat hij in 2012 zijn baan verloor. Foto pagina 7: Andriy Chitanze uit Moldavië verkocht de nier van zijn zoon om hun huis te kunnen verbouwen.

Orgaanhandel kan leiden tot ziekte, onbehandelde afstoting en zelfs tot de dood, zegt Michiel Betjes, afdelingshoofd Nefrologie en Transplantatie van het Erasmus MC in Rotterdam. 'De donoren verkeren vaak in een kwetsbare positie: ze zijn arm en hebben nauwelijks toegang tot medische zorg of rechtsbijstand. Ze hopen op een beter leven door hun orgaan te verkopen, maar al te vaak lopen ze ernstige gezondheidsschade op.'

Op zichzelf is een niertransplantatie geen zware operatie en hoeft zij voor patiënt en donor geen schadelijke gevolgen te hebben. Betjes: 'Slechts één op de tweeduizend donoren sterft. Duiken of skiën is gevaarlijker.' Maar dan moeten die operaties wel zorgvuldig gebeuren, voegt hij toe. Met name een slechte medische screening (niet iedereen is geschikt als donor), een onveilige en onhygiënische operatie (infecties en besmetting met hepatitis B en C komen voor) en slechte nazorg zorgen bij illegale orgaandonatie voor medische problemen. Ook financieel

blijken de meeste donoren op lange termijn nauwelijks beter af te zijn. Sterker, welken kampen met

een slechtere gezondheid waardoor ze minder goed kunnen werken.

Ook Nederlanders kopen in het buitenland organen. Criminologe Frederike Ambagtsheer, onderzoeker bij de afdeling Nefrologie en Transplantatie van het Erasmus MC, coördineert een grootschalig Europees onderzoek naar orgaanhandel. Ze ondervroeg hiervoor 241 zorgverleners van nierpatiënten in Nederland. 'De uitkomsten verrasten me toch wel', zegt ze.

Wat bleek: bijna de helft van de onderzochte zorgverleners vermoedt de afgelopen vijf jaar patiënten behandeld te hebben die naar het buitenland zijn gereisd voor een niertransplantatie. En zo'n 70 procent van die groep respondenten denkt of weet zeker dat de organen gekocht zijn.

Dit betekent overigens niet dat illegale transplantaties net zo vaak voorkomen. Ambagtsheer: 'Er zitten dubbeltellingen tussen, omdat verschillende zorgverleners dezelfde patiënten behandelen. Maar juist die dubbeltellingen bevestigen het ontstane

beeld: meerdere behandelaars vermoeden immers van dezelfde patiënt dat er orgaanhandel in het spel is.' Ambagtsheer pleit voor een centraal meldpunt waar zorgverleners de namen van betrokken artsen, ziekenhuizen en bemiddelaars anoniem kunnen melden, zodat een beter beeld ontstaat van de omvang van orgaanhandel in Nederland.

Ook Corinne Dettmeijer, de Nationaal Rapporteur Mensenhandel, is voorstander van zo'n meldpunt. De kern van het probleem - lange wachtlijsten voor een legale nier - moet eveneens worden aangepakt. Dettmeijer pleit voor een beloning voor mensen die vrijwillig een orgaan hebben gedoneerd, bijvoorbeeld een levenslange, gratis ziektekostenverzekering.

De regering loopt achter de feiten aan, vindt Dettmeijer. 'Ik zou graag zien dat de minister van Volksgezondheid met voorstellen komt, zodat een politiek en maatschappelijk debat over de orgaanhandel kan ontstaan.' Maar de politie laat ook steken vallen, vindt ze. 'Het team van de politie dat mensenhandel bestrijdt, is ook verantwoordelijk

voor de aanpak van orgaanhandel, maar besteedt daar nu te weinig aandacht aan.'

Dat vindt de politie zelf overigens ook. Het in 2014 verschenen onderzoeksrapport concludeert dat mensenhandel waarbij orgaanhandel centraal staat - zoals bij de Pakistaanse chirurg en de Afghaanse jongens op Schiphol - een onderbelichte vorm van criminaliteit is, 'waarover bij de verantwoordelijke opsporingsautoriteiten weinig of geen kennis bestaat en waarmee zij nauwelijks of geen ervaring hebben'. Hierdoor zouden ze 'mogelijk indicaties missen' en kunnen misdadigers hun gang gaan.

Dettmeijer: 'Ik maak me ernstig zorgen over deze ontwikkeling. Het gaat over een bijzonder ernstig misdrijf, waarin arme en kwetsbare mensen worden uitgebuit. Hun gezondheid staat op het spel, ten faveure van mensen met meer geld.' ❖

Reageren? wordtvervolgd@amnesty.nl

Dit verhaal is een onderdeel van een onderzoeksproject naar orgaanhandel in samenwerking met Yournalism.

Wat krijgt een donor voor zijn nier?

Een patiënt uit West-Europa die een nier op illegale wijze verkrijgt, betaalt tussen de 100- en 200 duizend euro voor een nier. Het meeste geld gaat naar de bemiddelaar, de chirurg en het ziekenhuis. Hoeveel euro ontvangt de donor in de landen waar de meeste organen vandaan komen?

India	942
Iran (legaal, tussen Iraniers)	1.073
Pakistan	1.212
Bangladesh	1.232
Colombia	1.507
Filipijnen	5.605
Brazilië	2.640 - 5.281
Turkije	6.600 - 17.600
Israël	6.619 - 17.600

Prijzen zijn gemiddelden van diverse onderzoeken en sommige data zijn ouder dan tien jaar. Bron: *Trafficking In Human Beings For The Purpose Of Organ Removal* (2013) op www.hottproject.com.